

OPONENTSKÝ POSUDEK BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Eva Čápková, *Personologický důkaz Boží existence: Proti ateizmu,*

KTF UK v Praze, 2011

FORMÁLNÍ HLEDISKA:

Práce má 65 stran včetně stran titulních, obsahu, seznamu použitých zkratk, seznamu literatury. Tento počet je dostatečný. Četné jsou gramatické chyby, zejména v čárkách, i stylistické neobratnosti.

Způsob bibliografických poznámek je velmi problematický a často i chybný. Především je patrné, že autorka mnohdy rezignovala na vyhledávání dokumentů v tištěné podobě; cituje z internetu i texty, u nichž to opravdu není nutné, protože jsou snadno dostupné, což umožňuje úplný, plnohodnotný bibliografický odkaz (např. *Písmo, Katechismus katolické církve*, papežské encykliky, časopis *Distance*). Dále je zjevné, že si neosvojila – pro teologii klíčovou – dovednost, jak mají být citovány dokumenty magisteria (srov. např. pozn. 2, 3, 9, 22, 23, 30, 31, 34, 35, 37, 48, 49, 51, 54). *Katechismus katolické církve* či *Písmo* cituje způsobem nejednotným – jak z internetu, tak i z tištěné monografie (srov. např. pozn. 30, 31, 44, 57). Obsah knihy Woodsovy je dokonce citován ze zadního přebalu knihy (pozn. 52).

Ukazuje se také, že autorka neumí volit informační zdroje přiměřené cíli a povaze práce: volí takové, jejichž povaha a kvalita není dostatečná pro potřeby kritické argumentace (*iEncyklopedie, Novinky.cz, Wikipedie, internetová neodborná Revue Theofil, internetový neodborný časopis Zdraví*). Nesprávná je i skutečnost, že cituje Augustinovy a Kantovy texty o dokazování Boží existence z Anzenbacherova *Úvodu do filosofie*; to, že údaje ke stvrzení historicity Ježíše Krista čerpá z krátkých úvodů uvnitř *Písma*, z internetové *Revue Theofil, Wikipedie, Franzenových Malých církevních dějin*; to, že definici dogmatu cituje z učebních textů pro bakaláře.

Autorka nepracuje ani s kritickými edicemi, ani s odbornými studii; postrádám užití jakékoli standardní práce o dějinách a problematice důkazů Boží existence, evoluci, ateismu, Božím zjevení, historicitě Ježíše Krista, teologické hermeneutice, historicko-kritické metodě, fundamentální teologii atp., což jsou všechno témata, jimž se autorka věnuje. Takové opomenutí má pochopitelně dopad na kvalitu obsahu bakalářské práce. Pro kvalifikační práci je to zcela nepřijatelné.

Struktura práce je, co do intence, přijatelná, byť v reálném provedení problematická. Už proto, že si autorka předsevzala nepřiměřený úkol: „Cílem této práce je dokázat Boží existenci apodikticky, identifikovat osobu Boha a vyvodit z tohoto nového poznání důsledky“ (s. 9). Jinak řečeno: představit tradiční důkazy Boží existence a soudobý stav této problematiky, podat důkaz nový, představit „identitu Boha“ (téma Boží osoby, zjevení, historicity Ježíše Krista a průkaznost jeho božství), provést kritiku ateismu.

Pro každý z těchto bodů by bylo možné a nutné napsat po mnoha letech studií několik obsáhlých pojednání, autorka však má za to, že to zvládne sama na úrovni studia bakalářského. Míra jejího sebevědomí je bohužel nepřiměřená. Ukazují to i soudy, jež pronáší o druhých (stoupenci evoluce, ateisté atp.), aniž by však jejich názorům patričně naslouchala a korektně je předložila.

OBSAHOVÁ HLEDISKA:

V první kapitole hodlá autorka předložit tradiční důkazy Boží existence (sv. Augustin, sv. Anselm, sv. Tomáš, Kant). Poučení o nich čerpá primárně z *Úvodu do filosofie* Arno Anzenbachera. V úvodu uvedla, že její práce není kompilátem na téma důkaz Boží existence a proto se nebude stávajícími důkazy zabývat dopodrobna, pouze je ve stručnosti uvede (s. 8).

Skutečně tak i postupuje, a je to volba chybně realizovaná i věcně nesprávná. Je chybně realizovaná, protože způsob, jímž jednotlivé důkazy předkládá, nelze pokládat za dostatečný: nepracuje s kritickými edicemi a pomocnými studii, nezasazuje je do historického kontextu, nedoplňuje je o komentář, z něhož by vyplývalo, že jim dobře a bez nemístného zjednodušení porozuměla. Je věcně nesprávná, protože 1) podrobnější výklad tradičních důkazů by byl povaze kvalifikační práce mnohem přiměřenější, 2) autorka se zbavila možnosti naučit se od velikánů filosofické a teologické tradice přemyšlení o tématu, které oni sami považovali za velmi obtížné, 3) a připravila se o možnost povšimnout si, jaký gnoseologický statut tomuto „dokazování“ autoři přikládali a proč. Její konkluze „všechny tyto důkazy byly a jsou podrobovány kritice a nezískaly status apodiktických důkazů“ (s. 18), její intence „apodikticky dokázat Boží existenci“ (s. 8) i její reálný postup jsou proto plně problémů, jichž si ani není vědoma.

Druhá kapitola má čtenáře obeznámit „se současnou situací na tomto poli“ (s. 8). Autorka tomu věnuje necelé dvě strany textu. Domnívá se, že nejvýznamnější počiny, které si v této souvislosti zaslouží pozornost, jsou „snaha o rigorizaci důkazu Boží existence skrze Pět cest sv. Tomáše Aquinského a kreacionismus“ (s. 19). Není však jasné, jak k tomuto závěru dospěla, když přitom soudobou situaci nijak nepřiblížila, ani na ni neodkázala prostřednictvím odborné literatury.

Úsilím o rigorizaci důkazu Boží existence rozumí diskusi R. Cardala, S. Sousedíka, P. Dvořáka a J. Fuchse na stránkách časopisu *Distance*. Ve skutečnosti ji však nijak nepřiblížuje a na úsilí o to, aby jí porozuměla, rezignuje: „Jejich učená disputace je tak subtilní, že moje reflexe této argumentace by ani zdaleka nedokázala uspokojit náruživého filozofa. [...] ať se odebere na tyto stránky a potěší se učenou disputací“ (s. 19).

Pojem kreacionismus je definován velmi povrchně a bez potřebného rozlišování jeho jednotlivých podob. Autorka jím rozumí prostě teorii, podle níž „svět má inteligentního Creatora“ a „vznikl za poměrně kratší dobu než soudí evolucionisté“ (s. 20). Zdá se tedy, že tímto pojmem nemíní jen víru v Boha Stvořitele, nýbrž i takový její výklad, který odmítá evoluci a datuje vznik světa tak, že se přitom doslovně opírá o starozákonní obraznou dataci. Rozlišena není ani kritika této koncepce.

Autorka ponechává bez povšimnutí, že existuje a jaký je rozdíl mezi stvořením a evolucí a že se soudobá katolická teologie i magisterium staví k otázce evoluce velmi diferencovaně a se subtilními distinkcemi. Když ve své práci opakovaně odsuzuje evoluci a evolucionismus (oba pojmy patřičně nerozlišuje a spojuje je bezprostředně s atheismem), činí tak bez toho, že by referovala o těch teologických pozicích, které se snaží víru ve stvoření a hypotézu evoluce spojit, a o výrocích papežů (od Pia XII. po Benedikta XVI.), kteří připouštějí, že Bůh mohl při stvoření materiální evoluci zapojit do svých plánů, a to – co do těla – i u člověka.

Třetí kapitola, nesoucí nevysvětlený a filosoficky zmatený název „ontologie jsoucna jsoucna“ (autorka totiž neoznačuje Boha za absolutní Bytí, nýbrž za „jsoucno“, „absolutní Jsoucno“, „vyšší entitu“), má lidstvu konečně přinést apodiktický důkaz Boží existence. Autorka uvádí, že bude postupovat „pouze rozumovými úvahami s vyloučením víry“ (s. 22). Co tím míní, zda a jak je to možné, nevysvětluje.

Myšlenkové kroky, jež se autorka domnívá činit, jsou: existuje pravda a pravdivé poznání, existuje něco a ne spíše nic, na počátku nebyla hmota, příčinou vzniku světa musí být inteligence, která převyšuje inteligenci člověka. A musí zde být i „nositel této inteligence“, jímž „nemůže být nikdo jiný než osoba“. „Tedy objevili jsme, že je osoba, která nás převyšuje inteligencí i schopnostmi. Ne jev, ne věc, ne něco, ale Někdo. Od této chvíle si můžeme být stoprocentně jisti, že Bůh existuje! [...] Pokud bychom chtěli takový argument odmítnout, museli bychom trvat na tom, že inteligenci může mít i to, co není osoba. Ale něco takového není možné. To je podstata tohoto důkazu. O Bohu se vždy uvažovalo v souvislosti s tím, že

je osoba, nicméně nikdy v souvislosti s důkazem Boží existence“ (s. 25–26). Následující stránky mají tato tvrzení rozvést úvahami o tvůrčí působnosti Boha.

Autorka si ovšem všechny kroky nesmírně zjednodušila – a ani netuší, jak moc. Její úvahy jsou bohužel zmatené, pojmy nedefinované, kauzální vazby neprokázané. Jeden příklad za všechny (podrobný rozbor skutečně není na místě): Tvrdí, že „každá entita zanechává stopu přímo-úměrnou svému významu“. Pojem „entita“ ani povahu oné nutnosti ani pojem „zanechat stopu“ přitom nijak nedefinovala. Citovaný axiom je podle ní s evidencí vyvoditelný z faktu, že „i hlemýžď (nicotný to tvor proti Bohu) zanechává na planetě svoji stopu“ (s. 22). K tomu lze ovšem ve stejné logice namítnout, že projde-li kukuřičným polem slon a projde-li jím člověk, zanechá na planetě větší stopu slon. Je-li pak tato stopa přímo úměrná jeho významu, potom je slon významnější než člověk. Z toho by ale plynulo, že je mylné autorčino tvrzení, podle něhož je člověk bytostí existující na vyšším stupni nežli živočichové (s. 23).

To je ale samozřejmě úsměvná banalita ve srovnání s reálným problémem, který autorčina slova implikují. Chce jimi totiž dospět k závěru: „Stejně jako člověk nechává stopy své existence, stejně tak je musí nechávat i Bůh, v případě, že existuje“ – a touto „parádní stopou, stopou enormních rozměrů“, je celý svět (s. 22–23). Autorka tedy tvrdí, že Bůh nutně musí projevovat svou existenci dílem stvoření. A to je v přímém rozporu s Boží transcendencí a svobodou a tudíž i s dogmaty katolické církve, podle nichž je trojjediný Bůh svrchovaně uskutečněný sám v sobě a svět vůbec nepotřebuje; jestliže jej tvoří, pak z pouhé své nezištné dobroty, ne z jakékoli nutnosti. Proto je nesmyslný už postulát, který autorka uvedla v prologu své práce: „Pokud něco existuje, musí existence tohoto být prokazatelná, jinak by tato existence neměla vůbec smysl“ (s. 10). Smysluplnost Boží existence ale opravdu není závislá na tom, zda je z hlediska člověka prokazatelná. Jak málo je autorka vnímavá k Boží transcendenci (i k potřebným gnoseologickým distinkcím mezi poznáním a rozuměním) ukazuje její výrok: „Základním předpokladem tohoto důkazu je skutečnost, že Bohu může rozumět každý [...], stvoření musí rozumět svému Stvořiteli“ (s. 8).

Vedle toho se autorka v konkluzi svého „personologického důkazu“ mýlí např. i v tvrzení, že důkazy Boží existence nebyly dosud spojovány s tím, že První Příčina musí mít znaky, jež si v okruhu stvořeného spojujeme s osobou, a že tedy tato Kauza nese rysy osobní. To je naopak tvrzení zcela obvyklé. Přesto je autorčino tvrzení v něčem pravdivé: neboť pokud vím, skutečně žádný katolický filosof či teolog o Bohu v souvislosti s dokazováním jeho existence neřekl, že je „osoba“ (s. 26, 35). A byly pro to dobré důvody. Víra katolické církve totiž říká, že Bůh je *trojice* Osob. Tato skutečnost je ovšem pouze zjevená a ze stvoření ji nelze dokázat. Přesto platí: i když z úvah o stvořeném jsoucnu plyne, že předpokladem jeho existence je existence nestvořeného a příčinně působného Bytí, jež je nadáno vlastnostmi osobními, a toto absolutní Bytí musí být z podstaty věci jediné, neplyne z nich jako nutná konkluze, že je Bůh Stvořitel jednoosobový. Lze říci, že je První Příčina jediná a osobní, nelze však říci, o jaký typ jednoty a o kolik Osob se tu jedná. Zdá se však rozumné mít za to, že nejde o Osobu jednu. Neboť pokud by byl Bůh jednoosobový, pak by v něm chyběl základ jinakosti a vztahovosti, který je nezbytný k tomu, aby mohlo absolutní Bytí stvořit relativní, od sebe odlišná a k sobě vztahovaná jsoucna. To vše by ale měla studentka vědět, neboť je o tom standardně řeč jak ve fundamentální teologii, tak i v trinitologii. Pakliže se to v její práci neprojevuje, je to závažné opomenutí.

O tom, že fundamentální teologii, trinitologii a christologii příliš nezvládla, vypovídá ostatně i kapitola třetí až čtvrtá (v níž se autorka odvažuje tvrdit, že deklarace Druhého vatikánského koncilu o svobodě svědomí „narušuje kontinuitu učení církve“ a „vyrušuje kompletní Stvořitelovu koncepci“: s. 40). A také kapitola pátá, jež je věnována kritice ateismu. Celá práce je zaměřena, jak napovídá již její název, „proti“ ateismu, a zde tomu dává autorka plný průchod. Nerozlišuje přitom různé druhy ateismu a nevyjadřuje snahu o dialog s ateisty, jak

to pro celou církev učinil Druhý vatikánský koncil v *Gaudium et spes* a Pavel VI. v encyklice *Ecclesiam suam*. Nerozlišuje ani mezi lží jako nepravdou vědomou a tedy mravně zaviněnou a omylem jako nepravdou nevědomou a tedy mravně nezaviněnou, nerozlišuje mezi vírou jako darovanou božskou ctností a vírou jako epistemologickým stavem. Její kritika ateismu je, zdá se, nepoučená jeho poznáním. – Podrobnějším rozbořem zmíněných kapitol se však již zabývat nehodlám, protože z řečeného je patrné, k jakému závěru posudek nezbytně spěje.

SOUHRNNÉ HODNOCENÍ:

Z uvedeného plyne, že bakalářskou práci paní Evy Čákové přijímám s velkými rozpaky a nemohu o ní formulovat pozitivní soud. Cením si jejího úmyslu, vnímám její osobní motivaci i zápal. Nemohu však mít za to, že z formálního hlediska splnila, co se od bakalářské práce očekává, a že přitom v jejím myšlenkovém obsahu projevila dostatečné a správné filosofické a teologické vědomosti, ani plný soulad s vírou církve. Neumím si proto představit, že by na základě této práce dosáhla titulu bakaláře. Nemyslím ani, že by na tom něco změnila ústní obhajoba. Ponechávám však tuto možnost otevřenou a zdržuji se proto prozatím návrhu negativní klasifikace, i když inklinuji ke klasifikaci „neprospěla“.

11. 1. 2012

doc. Vojtěch Novotný, Th.D.